

Dokumenty pergaminowe w Archiwum Archidiecezjalnym w Katowicach, wstęp i opracowanie Wojciech Schäffer, Księgarnia św. Jacka, Katowice 2015, ss. 255.

Książka Wojciecha Schäffera na temat pergaminów przechowywanych w Archiwum Archidiecezjalnym w Katowicach zasługuje na dużą uwagę. Recenzowana praca ukazała się w serii „Źródła do Dziejów Kościoła Katolickiego na Górnym Śląsku” jako 8 tom tego wydawnictwa. Autor jest młodym archiwistą, zatrudnionym w placówce katowickiej i od dawna przejawia duże zainteresowanie zasobem archiwalnym, a zwłaszcza jego najstarszą częścią, jaką są niewątpliwie dokumenty pergaminowe. Wiele z nich nie było dotąd znanych nauce, a jak widać z przedstawionej pracy, są one niezwykle interesujące i ważne dla zasobu archiwum katowickiego.

Książka zawiera informacje o 38 dokumentach zachowanych w zbiorach Archiwum, a pochodzących z lat 1411–2003. Ich znaczna część pochodzi z Kurii Rzymskiej, zaś pozostałe zarówno z Górnego Śląska, zachodniej Małopolski, jak i Prus oraz z terenu obecnej Szwajcarii. Zdumiewa pozyskanie dokumentów XV-wiecznych. Dwa najstarsze z nich dotyczą kościoła pw. Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Namysłowie, kolejny kościoła w Płazie koło Chrzanowa, a ostatni z końca stulecia związany jest z kantonem St. Gallen.

Książka jest napisana według znanych powszechnie zasad archiwalnych opracowania dokumentów. Praca składa się z wykazu skrótów, wstępu, streszczeń w językach niemieckim i angielskim, wykazu dokumentów pergaminowych, dodatku, indeksów nazw osobowych i miejscowych oraz skanów dokumentów wraz z pieczęciami.

Wielkim plusem wstępu jest wskazanie przez Autora stanu badań i możliwości badawczych; odbiorcą książki będą zapewne zarówno profesjonalści, jak i czytelnicy niemający z tą problematyką kontaktu na co dzień. Książka jest także skierowana do uczniów i studentów – młody czytelnik otrzymuje możliwość zapoznania się z historią pergaminu i pieczęci.

Opracowanie i udostępnienie w formie książki informacji o kolejnych pergaminach, dotyczących w dużej mierze diecezji katowickiej, uzupełnia podjęte już wcześniej działania, zmierzające do rozpoznania zasobów między innymi Archiwów Państwowych w odniesieniu do Górnego Śląska. Jest to o tyle ważne dla badacza dziejów regionu, ponieważ w archiwach wschodniej części Śląska tego typu materiałów zachowało się niezwykle mało. Istotną częścią wstępu jest historia pozyskania dla zbiorów archiwalnych omawianych materiałów. Widać na tym przykładzie wielkie zaangażowanie samego autora w odnajdywanie ich w poszczególnych archiwach parafialnych, w których często tamtejsi proboszczowie nie mieli dotąd świadomości, jak niezwykle cenne rzeczy przechowują. Autor dokładnie omawia powstanie zespołu dokumentów, przeprowadza charakterystykę pergaminów, informuje o treści dokumentów oraz prezentuje materiał sfragistyczny – pieczęcie umocowane przy archiwaliach. Tam, gdzie nie zachowały się one przy dokumentach, a możliwe było odnalezienie ich wizerunków, W. Schäffer próbował, z pozytywnym skutkiem, uzyskać w innych archiwach fotokopie tych pieczęci. Dotyczy to zarówno terenu Polski, jak i placówek naukowych znajdujących się za granicą (Szwajcaria).

Wreszcie można się zapoznać z zasadami opracowania katalogu dokumentów, gdyż książka nosi charakter właśnie takiego katalogu, a nie przewodnika, jak autor określił ją w śródtytule wstępu (s. 34). Ze znanstwem została opracowana część katalogowa, wzorowana na wielu tego typu wydawnictwach ukazujących się ostatnio w kraju. Dla

przejrzystości tekstu lepszym rozwiązaniem byłby porządek – regest i treść dokumentu, a następnie fotografie. Ich autorom należą się słowa uznania za ich znakomitą jakość, która czytelnikowi książki znacznie przybliży walory średniowiecznego i nowożytnego dokumentu. Mankamentem wydawnictwa jest składanie fotografii do środka po wewnętrznej stronie, co nie ułatwia, a nawet utrudnia korzystanie z nich. Taka konstrukcja wynikała zapewne z chęci umieszczenia przez autora na rozkładanej karcie jak największego skanu każdego z dokumentów. Pozwała to bez trudu (i bez użycia lupy) sięgnąć do treści każdego z pergaminów w oryginalnym zapisie. Zastosowanie składanej strony było z pewnością podyktowane ustalonym z góry formatem książki (serii).

Zasadniczy opis katalogowy poprzedza sygnatura dokumentu w zbiorach archiwalnych. Właściwy regest składa się z przedstawienia daty i miejsca wystawienia dokumentu, podanych w wersjach współczesnej i oryginalnej, zaczerpniętej z średniowiecznego lub nowożytnego oryginału. Właściwy regest – streszczenie dokumentu zaznajamia czytelnika z jego treścią oraz wystawcami i odbiorcami. Z kolei następuje opis archiwalny dokumentu – wskazanie, że mamy do czynienia z dokumentem pergaminowym oraz czy dokument jest oryginalny, jakie ma wymiary (długość x szerokość + wysokość pliki, na jakiej zawieszono pieczęć). Następnie autor umieścił opis pieczęci użytej do uwierzytelnienia.

Wysoko należy ocenić publikowanie tekstów – autor wykazuje się na tym polu dobrą znajomością odczytania pisma paleograficznego i neografii. Dotyczy to zatem zarówno tekstów łacińskich, jak i spisanych w języku czeskim i niemieckim. Po odczytanych tekstach otrzymujemy niezwykle istotne informacje archiwalne, związane z pochodzeniem dokumentów, ich dawnymi sygnaturami, z datą przejścia dokumentu przez Archiwum. Następnie mamy informacje o rodzaju użytego pergaminu, stanie zachowania dokumentu, czytelności pisma, stanie zachowania i wymiarach pieczęci, sposobie jej mocowania do dokumentu. Wreszcie, co jest rzadkością w tego typu wydawnictwach, mamy dokładny odczyt tekstów zawartych na plisce bądź na rewersie dokumentów. Widzimy tutaj wielką znajomość zwyczajów kancelaryjnych przez W. Schäffera, dodajmy zwyczajów panujących w kancelariach od średniowiecza począwszy.

W celu ukazania ciągłości zwyczajów kancelaryjnych w Kurii Rzymskiej, Autor zdecydował się umieścić w „Dodatku” dwie współczesne bulle (zarówno skany, jak i treść) wydane dnia 13 grudnia 2014 roku przez obecnego papieża Franciszka. Są to nominacje dla ks. Marka Szkudły oraz ks. Adama Wodarczyka na biskupów pomocniczych diecezji katowickiej. Zaprezentowanie tych materiałów w wydawnictwie miało związek – jak informuje W. Schäffer – z obchodami 90. rocznicy ustanowienia diecezji katowickiej.

Książkę kończą indeksy. Indeks osobowy zawiera wykaz wszystkich osób występujących w tekście. Wiele z nich, co jest niezrozumiałe, występuje podwójnie, tzn. raz pod nazwiskiem, drugi raz pod imieniem (np. Franciszek Dobrowolski na s. 232 i 233 lub Czesław Domin ujęty dwa razy na s. 232). Wielką zaletą indeksu nazw miejscowych jest dokładna lokalizacja wszystkich miejscowości w obecnych granicach administracyjnych, co odnosi się do nazw polskich i zagranicznych. Autor podał przy tym brzmienie tych nazw w oryginalnym materiale źródłowym. Mimo że autor wskazał, że indeks pieczęci ułożono alfabetycznie, to faktycznie tak nie jest, skoro hasła na literę B umieścił pod literą J. Mimo tych drobnych mankamentów pracę należy ocenić wysoko. Książka zaznajamia z zasobem katowickiego Archiwum Archidiecezjalnego, w którego zbiorach znajdują się tego rodzaju „cymelia”. Wielką zaletą recenzowanej książki jest przybliżenie badaczom tego zasobu, a książka wzbudzi zapewne duże zainteresowanie nie tylko badaczy profesjonalistów, ale i poszukiwaczy wiadomości do dziejów Górnego Śląska, na przykład parafii leżących na jego terenie.